

bilimname XL, 2019/4, 7-35
Geliş Tarihi: 31.05.2019, Kabul Tarihi: 10.12.2019, Yayın Tarihi: 31.12.2019
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.572714>

DİN PSİKOLOJİSİ TARİHİNDE PSİKO-BİYOĞRAFI GELENEĞİ

© Faruk KARACA^a

Öz

Psiko-biyografi yaklaşık bir asırlık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, özellikle son çeyrek asırda gittikçe artan bir ilgi görmektedir. Psiko-biyografi, basit bir biyografiden ziyade, bireyle ilgili gerçek verilerden yola çıkılarak gerçekleştirilen bir kişilik analizidir. Psiko-biyografilerde, ister tarihsel bir kişilik isterse yaşayan biri olsun, biyografik verileri kadar ürettiği yapıtlardan yola çıkarak kişiliğinin yeniden kurgulanması ve yine bu kurgudan yararlanılarak eserlerinin tekrar yorumlanması hedeflenir. Psiko-biyografisi yazılan şahsiyetin yapıtları üzerinden gidilerek kullanılan biçim, olay ve anlam katlarının çözümlenmesiyle, bilinçli ve bilinç dışı motivasyonları ile savunma mekanizmaları psikolojik ve psikanalitik kavramlarla analiz edilir. Basit bir biyografiden ziyade, bireyle ilgili gerçek verilerden yola çıkılarak gerçekleştirilen bir kişilik analizi olan psiko-biyografinin öncüleri psikanalistler olsa da, psiko-biyografi yazımında başvurulan tek psikolojik yaklaşım psikanaliz olmayıp, diğer psikolojik yaklaşımlara da müracaat edilmektedir. Psiko-biyografiye konu olan bireyler genellikle çeşitli özellikleriyle ön plana çıkmış ve tarihe mal olmuş kişiliklerdir. Daha çok bu tür insanların psiko-biyografilerinin yazılma nedeni, diğer insanların onları daha iyi tanıma ve anlama isteğinin yanında, çeşitli açılardan topluma rol model olma durumlarıdır. Din psikolojisinin tarih sahnesine çıktığı yıllarda belirmeye başlayan psiko-biyografik çalışmalar aynı hızla devam edememiş, uzunca bir süre bir nekahat dönemi yaşanmıştır. Makalede din psikolojisi tarihinde ortaya çıkan psiko-biyografik hareketin dünyada ve ülkemizde geçirmiş olduğu evrim bazı değerlendirmelerle birlikte ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Din Psikolojisi, Psiko-Tarih, Psiko-Biyografi, Psikoloji, Psikanaliz

^a Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, faruk.karaca@erdogan.edu.tr

PSYCHO-BIOGRAPHY TRADITION IN THE HISTORY OF PSYCHOLOGY OF RELIGION

Although psychobiography has a history of nearly a century, it has received increasing attention, especially in the last quarter century. Psychobiography is a personality analysis based on real data about the individual rather than a simple biography. In psycho-biographies, whether it is a historical personality or a living person, it is aimed to re-construct his personality based on the works he produces as much as his biographical data and to reinterpret his works by making use of this construction. By analyzing the layers of form, event and meaning used by going through the works of the person whose psychobiography is written, their conscious and unconscious motivations and defense mechanisms are analyzed through psychological and psychoanalytic concepts. Although the pioneers of psychobiography, which is a personality analysis based on real data about the individual rather than a simple biography, are psychoanalysts, psychoanalysis is not the only psychological approach applied during the process of making psychoanalysis, other psychological approaches have also been adopted.

Individuals subject to psychobiography are generally personalities that have come to the forefront with various characteristics and have become historical. Rather, psycho-biographies of such people are written because they are role models to society in various ways, in addition to other people's desire to know and understand them better. Psycho-biographical studies, which began to appear in the years when the psychology of religion appeared on the stage of history, could not continue at the same speed and experienced a period of convalescence for a long time.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Yaklaşık bir asardan fazla bir geçmişe sahip olmasına rağmen, özellikle son çeyrek asırda gittikçe artan bir ilgi görmeye başlayan psiko-tarih, diğer adıyla psiko-biyografi, öznelerin hayatlarının tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde anlaşılması için, psikolojik bakış açısıyla yazılması olarak tanımlanmaktadır (McAdams, 2006). Zira biyografileri yazılmak istenen bireylerin, içsel hayatlarının aydınlatılması için psikolojik teoriler ve araştırmalardan yararlanmak gerekmektedir (Shulz, 2001). Bir ayağı edebiyatta olan psiko-biyografinin temel ayağı psikolojidir.

Psiko-biyografide, ister tarihsel bir kişilik isterse yaşayan biri olsun, biyografik verileri kadar ürettiği yapıtlardan yola çıkarak kişiliğinin yeniden

kurgulanması ve yine bu kurgudan yararlanılarak eserlerinin tekrar yorumlanması hedeflenir. Psiko-biyografisi yazılan şahsiyetin yapıtları üzerinden gidilerek kullanılan biçim, olay ve anlam katlarının çözümlenmesiyle, bilinçli ve bilinç dışı motivasyonları ile savunma mekanizmaları psikolojik ve psikanalitik kavramlarla analiz edilir. Basit bir biyografiden ziyade, bireyle ilgili gerçek verilerden yola çıkılarak gerçekleştirilen bir kişilik analizi olan psiko-biyografinin öncüleri psikanalistler olsa da, psiko-biyografi yazımında başvurulan tek psikolojik yaklaşım psikanaliz olmayıp, diğer psikolojik yaklaşımlara da müracaat edilmektedir.

Psiko-biyografiler kısmen roman niteliği taşısa da, onlar konu uzmanları tarafından psikolojik bakış ve gerçeklere uygun olarak kaleme alınırlar. Psiko-biyografi yazarının romancıdan temel farkı, bilimsel gerçeklere ve ele aldığı kişinin yaşamına bağlı kalma zorunluluğudur. Bu yönüyle psiko-biyografi bir yönüyle bilim, bir yönüyle de sanat niteliği taşımaktadır.

Ele alınan şahsiyetlerin hayatlarının bir alan ve bölümünü değil, bütünü kuşatacak bir yapıya sahip olan psiko-biyografik çalışmaları nicel çalışmalardan ayıran en önemli unsur, anonim katılımcılar yerine özneyi ismiyle ele almasıdır. Üzerinde çalışılan kişiliğin ruhsal analizine yönelik psiko-biyografi yazarı için ele alınan bireyin yaşamı kadar ürünleri de önemlidir. Hatta çoğu kere eserden yola çıkarak kişiliği analiz etme, psiko-biyografilerde en çok başvurulan yöntemdir. Konu tarihsel kişilikse, psiko-biyografide bireyin tarihe mal olmuş eylemleri, doğru ve yanlışları analize tabi tutulur. Psiko-biyografisi yazılan bireyin sanatçı olması durumunda ise, tarihe yön veren doğru ve yanlış eylemlerden çok, sanatçının sanat ürünleri (şairse şiiri, ressamın tablosu) ön plana çıkar.

Literatürde yaşam öyküsü araştırması (life story inquiry) ve yaşam tarihi araştırması (life history research) kavramları birbiri yerine kullanılsa da ikisi arasında ayırım yapan araştırmacılar vardır. Psiko-biyografik çalışmalarda ise bu iki teknik birleştirilmiştir. Yaşam öyküleri, somut olmaları, detaylı bilgiler içermeleri, yaşam olayları arasındaki bağlantıları kurmaları ve bireylerin yaşadıkları olayları yorumlama şansı vermelerinden dolayı kullanışlı olmuş, psiko-biyografik çalışmaların öncüsü olan Freud da, diğer teknikler yanında yaşam öyküsü araştırmasını temel yöntem olarak kullanmıştır. Hem katılımcıya hem de araştırmacıya özgürlük imkanı tanıyan yaşam öyküsü araştırmasının derinlemesine bilgi elde etme, katılımcıların hikayesini farklı bakış açılarından görebilme, farklı gerçek ve anlamlar

ortaya çıkarma konusunda avantajlı bir teknik olduğu kabul edilmektedir (Bulut, 2014).

A. Psiko-Biyograflerin Amacı

Psiko-biyografi araştırmacılarının elde ettikleri bilgiler doğası gereği biyografik olup, bu çalışmalarda amaç, elde edilen bilgileri önceden belirlenen bazı sorunların çözümünde kullanmak değildir. Bu bilgilerin kullanımında belirleyici olan etken, psikolojik değeri kadar bizatihi bilginin kendisidir. Psiko-biyografisi hedeflenen kişi, edebi anlatıma malzeme yapılacak sıradan biri değil, sosyal ve tarihsel öneme sahip biri olmak durumundadır (Hove, 1997).

Psikolojik teori ve araştırmalar ışığında tarihi mühim şahsiyetlerin hayatını analiz etme sanatı olan psiko-biyograflerin amacı, bu kişileri anlamak ve onların siyasi, dini, bilimsel ve sanatsal başarı veya başarısızlıkları, karar ve davranışlarının arkasındaki güdü veya gerekçeleri aydınlatmaktır (Kaplan, 2009). Psiko-biyografiye konu olan bireyler genellikle çeşitli özellikleriyle ön plana çıkmış ve tarihe mal olmuş kişilikler olup, psiko-biyograflerinin yazılma nedeni, diğer insanların onları daha iyi tanıma ve anlama isteğinin yanında, çeşitli açılardan topluma rol model olma durumlarıdır.

B. Psiko-Biyograflerin Zorlukları

Psiko-biyografi yazmanın çeşitli zorlukları bulunmaktadır. Onlardan birincisi tarihsel kişiliklerle ilgili yazarken kaynak sorunudur. Yeterince sağlam kaynağa ulaşamama veya ikinci el kaynaklara mahkûm kalma, ister istemez yazarın olgudan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Zira tarihsel kişiliklerle ilgili kaynaklar her ne kadar bireyin eserleriyse de, bazı eserlere ulaşamama, mevcut eserleri analiz ederken konuyla ilgili bilgi sahibi olanların görüşlerine müracaat etme ve ilgili kişi üzerine yazan diğer yazılardan yararlanmayı da zorunlu kılar. Bu durum psiko-biyografiyi ikinci el kaynaklara mahkûm ederek indirgemeci yorumların önünü açar. Zira dayanılan bilginin yanlış olması, ne kadar güzel veya ikna edici de olsa yorumların doğru olması imkânını ortadan kaldırır. Bu yüzden yaşayan veya son zamanlarda yaşamış birinin psiko-biyografisini yazmak, tarihsel kişilikleri yazmaktan daha avantajlıdır. Zira psiko-biyografi yazarı için böyle bir kişiyi çalışma konusu yapmak, onu tanıyan bireylerle söyleşi imkânı demektir. Örneğin, Erikson, Gandi ile ilgili çalışmasında onun takipçileri konumundaki Hintlilerle fikir alışverişinde bulunarak, Gandi ile birebir ilişki içerisinde olmanın bir sonucu olarak değişen çok sayıda genç insanın hayatına yön vermesini, onunla ilgili farklı bir veri kaynağı olarak

kullanmıştır. Erikson ayrıca psiko-biyografi yazarının söz konusu kişiye karşı aktarım benzeri tepkilerin kaçınılmaz olduğunu söyler. Diğer taraftan o, karşı aktarımın, farkına varılırsa bir engelden daha çok bir avantaja dönüşebileceğini de ileri sürer. Söz konusu avantaj, bir yazarın kendi karşı aktarım tepkilerinin, söz konusu kişinin hayatı boyunca etkileşimde bulunduğu insanların onu nasıl etkilemiş olabileceğiyle ilgili bir belirti sunabileceği yönündedir. Psiko-biyografi yazarı için zorluk, kendisine özgü hissettikleriyle başkasında olmasını düşündüğü hisleri ayırabilmesi konusunda yeteri kadar duygularının kaynağını anlamasından kaynaklanmaktadır (Anderson, 2010).

Psiko-biyografi yazarının atması gereken ikinci bir adım söz konusu kişiyi bilinçdışı bir değersizleştirme kıskacından korumak için empatiyi geliştirmesidir. Kişiyle empatik bir ilişki kurmak, söz konusu kişinin kişiliğiyle ilgili model üzerinden kaynağa “kulak vermede” biyografi yazarına yardım eder. Dogmatik kişilik teorilerinden kaçınarak hipotezler ile bilgi arasındaki sürekli gidip gelmeler yavaş yavaş kişinin portresinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Ancak bu yaklaşımı kullansa bile hiçbir biyograf, üzerine çalıştığı kişinin tam olarak doğru bir tasvirini yaptığını iddia edemez. Zira psikolojik yorumlamalar hiçbir zaman kesinlik taşımaz. Böyle olmasına ve birçok zorluk taşınmasına rağmen psikolojinin biyografiye uygulanma girişimini açıklamak için Edel, şu değerlendirmede bulunmuştur: Biyografın “gerçek savaşı” duvar halısının arkasındaki izin, yer halısının altındaki şeklin izini sürmesidir. Kişinin hayatındaki gerçekleri tanımlamak yeteri kadar kolaydır, ancak sadece gerçeklerin anlatılması yüzeyle etki etmez. Her birey dünyaya kendisini takdim etmenin yolunu denemiştir, fakat bunu şekillendiren “içsel mit, gizemli benlik” olan dış benlik altında gerçekleştirir. İç benliğin doğası saklıdır, neticede biyograf bütün mevcut kaynaklardan (psikoloji de bu kaynaklardan birisidir) yararlanarak bunu ortaya çıkarmaya çalışan kişidir (Anderson, 2010).

Deyim yerindeyse bireyin iç benine gidiş yolculuğu olan psiko-biyografiler çeşitli psikolojik teorilerden yararlanılarak yazılır. Bu konuda önerilen teorilerin ilki psikanalitik teoridir. Zira biyografiler sık sık söz konusu bireylerle ilgili, onların davranışlarındaki uyumsuzluklar gibi psikodinamik çözümlenmeye başvurmaksızın izah edilemeyen sorunlarla karşılaşır. Zira psiko-biyografik tarzda incelemelerin öncüsü psikodinamik yaklaşımın kurucusu Freud olmuştur. Ancak psiko-biyografiler, sadece psikodinamik perspektiften yapılan çalışmalar değildir. Bu konuda önerilen ikinci teorik yaklaşım, karakter türleri hakkındaki fikirlerin sabit olmadığını öne süren psikolojik yaklaşımdır. Zira karakter kavramı, nispeten durağan ve

sistemantik olarak düzenlenmiş düşünme, hissetme ve davranış biçimleri geliştiren bir birey ile ilgilidir. O halde bir psiko-biyografi yazarı söz konusu kişinin karakterini, o karakterin son derece karmaşık olduğunu unutmadan yeniden oluşturmakla karşı karşıya olan kişidir. Murray'ın da ifade ettiği üzere "birisinin dikkati en önemli özelliklere odaklansa bile, kişilik henüz yeterli derecede işlevsel ve geçici bütünlük olarak 5000 kelimedenden daha azıyla tanımlanamaz". Bunun nedeni kişiliğin karmaşıklığıdır. Psikolojik karakter teorisi yaklaşımlarının başarısı da sınırlı olup, bireyin farklı durumlarda belli edeceği tek boyutlu özelliklerini kolayca keşfetmek mümkün değildir. Karakter teorisine başvuran psiko-biyograf bir davranışın tümüne bunu uygulamaktan sakınmalı ve teorik düşüncelerini, bu düşünceler ile kişinin deneyimleri arasındaki uygunluğu değerlendirirken devamlı geliştirmelidir (Anderson, 2010).

Psiko-biyografi yazarı, kişilerden başka diğer bilgi kaynaklarına erişebilmelidir. O, bu bilgi kaynaklarının kişinin rol oynadığı durumları nasıl tanımladığını ve bu bilgi kaynaklarının bireyin kişiliği hakkında nasıl bilgi verdiğini öğrenmelidir. Ayrıca psikobiyograf imkanlar ölçüsünde kişinin tüm yaşamını mercek altına alabilmeli, olayları davranışlarının nihai etkileri ışığında değerlendirmelidir.

Psikoterapistler psiko-biyografi yazma konusunda daha donanımlı olsa da, psikoterapi ile psiko-biyografi çok farklı şeylerdir. Zira psikoterapist ile psiko-biyografi yazarı farklı şeylere odaklanır. Örneğin bir terapist hastasının çarpık bir görüşünü meydana çıkarabilir. Zira o, hastanın uyumsuz olan davranışlarına odaklanır. Halbuki bir psiko-biyografi yazarı ele alacağı bireyin dengeli ve çok yönlü portresini açığa çıkarmakla yükümlüdür.

Psiko-biyografiler aynı zamanda inter-disipliner çalışmalardır. Belzen'e göre etnometodolojistler, antropologlar ve kültürel karşılaştırmalı din psikolojisi yapanlarla işbirliği yapmak din psikologlarının araştırmalarını renklendirebilir ve onlara Batı'daki örneklerle dışında alternatifler bulma imkanı sağlayabilir. Wundt'un ufuk açıcı önerisini yeniden gündeme getirmek gerekirse, din psikolojisi temellerini, yeterliliğini ve uygulanabilirliğini genişletecek ve böylece insani bilimsel psikolojiye katkıda bulunabilecektir. Üstelik bu strateji sayesinde akademik din psikolojisinin özellikle analitik-istatistikî branşına yönelik eleştiriler sona erecek ve din psikolojisi gerek bilim adamları gerekse geniş halk kitlelerinin ilgisine uygun sonuçlar sunabilecektir. Belzen'e (1997) göre sağlıklı bir psiko-biyografi çalışması için gerekli olan üç boyutlu (Belzen, 1997) bir ön

çalışma kapsamında;

- a. Öznenin fizyolojik yapısı ve onunla birlikte var olan her şey
- b. Yaşanan deneyimin yapısal bir sentezi olarak ego

c. Şahsiyetin hayatını devam ettirdiği sosyal yapı içerisinde aşırma konusu edilen şahsiyetin bir bütün olarak anlaşılması hedeflenmelidir.

Çalışma konusu yapılan şahsiyetle doğrudan bir bağlantının kurulamayışı, psiko-biyograficiler için çalışmayı zorlaştırıcı bir durumdur (Runyan, 1988). Espinosa (2008), biyografi, günlük vb. yazılı kaynakların yanıltıcı olabileceğini, dahası bilerek veya bilmeyerek verilecek yanlış bilgilerin yapılacak çalışmanın yanlış sonuca götürme riskini barındırdığını ifade etmektedir. Bu yüzden Runyan (1988) ve Elms (2007), hayatta olmayan şahsiyetler eğer çalışma konusu yapılmak isteniyorsa bunlar hakkında, sonuca ulaşmaya yetecek kadar kaynak olması durumunda çalışma yapılmasını tavsiye etmektedir.

Din psikolojisinin kurucusu W. James (1902, 2017), dini gelenek yoluyla kendilerine geçen ve onun sabit formlarını taklit yoluyla edinen ve alışkanlıklar düzeyinde yaşayan insanları araştırmanın bir fayda getirmeyeceğini, din psikologlarının onlar yerine telkin edilen duygu ve taklit davranışlarına model oluşturan özgün deneyimleri aramak durumunda olduğunu belirtmiştir. James'a göre bu deneyimler dini aşırı bir heyecan olarak yaşayan bireylerde bulunabilir ve bu tür kişilikler tıpkı biyografi sayfalarında anılmaya değer etkili aksiyonlar gerçekleştiren diğer birçok dahi gibi dini alanda "dehadırlar". Bunlar her zaman yüksek duygusal hassasiyete sahip varlıklar olmuşlar ve genellikle ahenksiz bir içsel yaşantıya sahip olmuşlar ve yolculuklarının bir bölümünde melankoliye sürüklenmişlerdir. James'ın de teşvikleriyle şahsına münhasır yüksek seviyede kişisel tecrübelerine sahip olduğu düşünülen bireyler, din psikolojisinin akademik bir disiplin olarak ortaya çıkmaya başladığı ilk yıllarda önemli araştırma konularından biri olmuştur. Ancak diğer konularla kıyaslandığı zaman nispeten daha zor bir konu olan bu alandaki çalışmalar başladığı hızla devam etmemiş ve Din Psikolojisinin yaklaşık bir asırlık tarihinde istenilen seviyeye ulaştırılamamıştır (Karaca, 2004).

C. Psiko-Biyografik Çalışmaların Din Psikolojisindeki Yeri

Psiko-biyografinin ilk örnekleri yaklaşık bir asırdan fazla geçmişe sahiptir. Freud'un (1910) Leonardo da Vinci ile ilgili çalışması tarihsel figürlerin psikanalistler tarafından incelemesi açısından öncü olmuş ve 20. yüzyılın ilk 30 yılında bu çalışmalar fazlasıyla popüler hale gelmiştir. Ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren psikanalizin akademik psikoloji

içerisindeki yerinin gerilemesiyle birlikte psiko-biyografik çalışmaların popülaritesi ve sayısı da azalmaya başlamış, aynı yüzyılın ikinci yarısında Erikson'un, Martin Luther ve Gandhi ile ilgili uluslararası etkisi olan çalışmaları psiko-biyografiyi yeniden ilgi odağı yapmıştır. Son çeyrek asırda ise öyküsel psikolojinin popülaritesinin artmasıyla psiko-biyografik çalışmalar hem yöntem hem de teorik köken açısından yenilenme ihtiyacı duymuş, bu ihtiyacın sonucu olarak psiko-biyografi ile ilgili ilk el kitabı Schultz tarafından yayımlanarak psiko-biyografik araştırmalar ülkemiz de dahil olmak üzere Avrupa, Amerika ve Güney Afrika'da uluslararası biçimde popülaritesini artırmıştır (Hoboken ve ark., 2010; Kóváry, 2011).

Freud (1910) *Leonarda da Vinci* üzerine yaptığı çalışmayla psiko-biyografik hareketin gerçek başlatıcısı kabul edilmektedir. Leonardo'nun dehasına ve yaşantısına ilgi duyan Freud, Jung'a yazdığı bir mektupta, onu Leonardo'nun eserlerini analiz etmeye götüren gerçek sebebin bir hastasının Leonardo'ya çok benzemesini göstermiştir. Aynı mektupta Jung'dan İtalya'dan onun çocukluk ve gençlik dönemi hakkında kitap getirtmesini istemiştir. Zira çocukluğu hakkında çok detaylı bilgi bulunmayan Leonardo 1452 yılında Floransa ile Empoli arasında ufak bir şehir olan Vinci'de evlilik dışı bir ilişki sonucu doğmuştur. O dönemlerde evlilik dışı dünyaya gelen çocuklara halk arasında iyi bir gözle bakılmamaktadır. Annesi başka bir adamla evlenir. Babasının da ikinci evliliği çocuksuz kalınca Leonardo küçük yaşta baba evine alınır ama bir süre sonra orayı da terk eder. Daha sonra eşcinsellikle suçlanır. Bu durumdan aklansa da bu olay onun psikolojisinde önemli bir tahribat yapar. Gençlik dönemine ait çok fazla bilgi bulunmayan Leonardo, sonraları Milano dükünün sarayına lavtacı görevine atanır ve hakkındaki bilgilere bu tarihten sonra daha kolay erişilebilir. Freud'un ilgisini çeken asıl konu ise Leonardo'nun çocukluk dönemi ve neden sıklıkla eserlerini tamamlanmadan bırakmasıdır. O, bu durumu Leonardo'nun sevgi ve nefret kavramlarına bakışı ile açıklamaya çalışır. Buna dayanak olarak Leonardo'nun bir cümlesini kullanır: "*Büyük sevgiler, sevilenin adamakıllı tanınmasından kaynaklanır. Sevi objesi yeterince tanınmadığı zaman yeterince sevilemez*". Freud, Leonardo'nun bu cümledeki yanlısını da bildiğinden emin olarak; "*Bir nesneye karşı sevgi ve nefret duyguları beslemek için, bu duygulara konu edilen nesneyi tamamen incelemek anlamak gerekmez, insanlar içtepisel yoldan severler, sevgileri duygusal nedenlere dayanır*" der. Freud'a göre Leonardo'nun sevgi anlayışı şöyle bir özellik taşır. Duygular dizginlenir ve araştırma içgüdüğü ortaya çıkar ve onun duyguları artık araştırma güdüsünün etkisi altına girer. Freud'a göre Leonardo sevgi ve nefret duygularına göre hareket etmemiş daha çok nedenleri araştırmış aynı

babasının yeni evliliğinde çocuksuz kalması yüzünden Leonardo'yu evine alması gibi, o da çocuklarına yani eserlerine ilgisiz ve sevgisiz davranarak yarım bırakmıştır. Leonardo'nun cinsel ilişkiden öğrendiği yönündeki kayıtlara dikkati çeken Freud onun eşcinsel eğilimlere sahip olduğunu kabul etmekle beraber, bunun aktif bir eşcinsellik olmadığını not etmiştir. O, Leonardo'nun Hıristiyanlıktan uzaklaşması meselesine özellikle eğilmiş, hatta din hakkında ileri sürdüğü önemli teorilerinden birini, yani tanrı tasavvurunun ebeveyn projeksiyonu olduğu tezini bu bağlamda dile getirmiştir. Freud bu tasavvurun gençlerdeki baba otoritesinin zayıflamasıyla kaybolacağını ileri sürmüş ve Leonardo'nun dogmatik dinden uzaklaşmasını bu çerçevede açıklamıştır. Leonardo'yu çocukluk hatıralarından hareketle analiz eden Freud, psiko-biyografi denemesiyle onun cinsel kimliği ve dehasını psikanalitik perspektiften açıklamaya çalışmış, ancak dini kimliğiyle ilgili açıklamaları yetersiz kalmıştır.

Ele aldığı metinlerdeki tiplerle yazarı özdeşleştiren veya metindeki tiplerin toplamından çıkacak psikolojik örüntünün o metnin yazarını vereceğini düşünen Freud ünlü Rus Romancısı Dostoevsky'nin meşhur Romanı Karamazov Kardeşleri isimli eseri ekseninde "Dostoevsky and Parricide (1928, 2001) ismiyle Dostoevsky'le ilgili bir psiko-biyografik çalışma da yayımlamıştır. Freud tam bir psiko-biyografik bir çalışma olmasa da, geliştirmiş olduğu psikanaliz yöntemini Yahudilik dinine uygularken Hz. Musa üzerine yaptığı analizleri "*Musa ve Monoteist Din*" (1939) adında yayımlamıştır. Eserinde milletlerin ihtiyaç ve sıkıntıları üzerine mitsel kişilikler ürettikleri tezinden hareketle, Hz. Musa'nın gerçek bir kişilik olup olmadığını sorgulayan Freud; Musa'nın Yahudi değil, Mısırlı olduğu; Yahudilere sunduğu dinin, Mısır Firavunu IV. Amenophis'in Aton'un dini olduğu; erkeklerin sünnet olma adetinin Mısır'dan getirildiği ve Yahudilere empoze edildiği; Mısır'lı Musa'nın, Yahudilerce öldürüldüğü, ancak Medyenli Musa'nın ortaya çıktığı ve bu iki Musa'nın birbirleriyle karıştırıldığı; primal babayı öldürme suçunun Musa'da tekrarlandığı ve bu iki olaydan duyulan pişmanlıkla İsa'nın bu ikisinin yerine ortaya çıkmasından ibaret beş temel tez ortaya koymuştur. Freud birinci tezini isminden yola çıkarak ve mitlere dayandırarak ortaya koymuş ancak, mitlerde bu iddiaları ispatlamak için yeterince delil olmadığını kendisi itiraf etmiştir. Musa'nın Yahudilere sunduğu tek Tanrılı dinin eski Mısır dini olduğu tezi ise daha sonraki araştırmacılar tarafından düalist veya henoteistik bir din olarak tespit edilmiş olup, Kitab-ı Mukaddes araştırmacılarının tespitlerine göre, Yahudilerin dini gelenekleri daha çok Mezopotamya kaynaklıdır ve bu gelenekte her klanın bir Tanrısının bulunduğu politeist bir yapı vardır.

Sünnet geleneğiyle ilgili tez ise Mısır'dan kaçan bir halka peygamberlerinin onlara Mısır'ı hatırlatacak gelenekleri empoze etmesi makul olmayacağı gerekçesiyle fazla taban bulamamıştır. Freud eserinde tarihçi Sellin'in teorisinden hareketle, Musa'nın Akhenaton'dan aldığı dini onun gibi diktacı bir şekilde yaydığı için Sami ırkı tarafından öldürüldüğünü iddia eder. Böylece Yahudi tarihinde bir travma yaşanır, ancak daha sonra Yahudiler yaptıklarına pişman olurlar ve Musa'nın Tanrısına dönerek bu dini yeniden canlandırırlar. Freud, burada Darwin ile Musa arasında her ikisinin de önceden tenkit edilip sonradan takdir edilmesi açısından benzerlik kurar. Ferdin psikolojik yapısının da bu sürece uygunluğundan bahseder. Şöyleki egonun akli yönünün duygusal yönünü yenmesi için zamana ihtiyacı vardır. Kanaatlerine aykırı bir şey öğrenen insan onu ancak zamanla kabul edebilir. Freud'a göre tıpkı kişilik özelliklerine benzenilmek istenmeyen anne-babaya ileriki yıllarda benzenildiği gibi Yahudiler de yaşadıkları travmadan bir müddet sonra pişman olarak öldürdükleri Musa'nın dinine dönerler. Freud'a göre Musa'yı öldürdüklerine pişman olan Yahudiler 2-3 nesil sonra onun yerine başka bir Musa bulmuştur. Ancak tarih, bu iki Musa'yı birleştirmiş ve teke indirgemıştır. Freud, iki Musa tespiti Yahudi tarihine uyduğunu, çünkü iki halkın (Mısır ve Kenan) bir araya gelerek ulus oluşturması, bunların tekrar dağılarak iki krallık kurmaları, Eski Ahit belgelerinde var olan iki Tanrı ismi gibi Yahudi tarihinin düalitelerle dolu olduğunu söyler. Ona göre Musa'nın öldürülüşü, primal babanın öldürülüşünün bir başka örneğidir ve irki bilinçaltına yerleşmiştir ve Musa'nın verdiği yeni bir Tanrı fikri değil, uzun zaman önce insanlığın bilincinde kayan primal tecrübeyi canlandırmaktadır. Tıpkı ilkelerin babalarının öldürmeleri üzerine bir din bina etmeleri gibi, Yahudiler de öldürdükleri Musa'dan dolayı pişmanlık duymuşlar ve onun dini arkaik olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ilkelerin babalarını öldürme nedenleri, babalarının kurdukları hakimiyetten dolayı değil, cinsel kıskançlıktan dolayıdır. Musa'nın öldürülüşünde böyle bir neden yoktur. Ona göre Yahudilerin Musa'yı öldürmeleri, onun dini tebliğindeki propagandasından hoşlanmamalarından dolayıdır (Köse, 2000:137-165).

Psikoloji ve din psikolojisi disiplinin tarihi gelişiminde önemli şahsiyetlerden biri olan G. Stanley Hall'in (1917) Hz. İsa üzerine yazdığı psiko-tarihsel çalışma, psiko-biyografik çalışmalara da öncü olmuştur. Birey olarak Hz. İsa'nın incelenmesinden çok, genetik psikoloji çalışmalarına bir katkı amacıyla girilen çalışma, İsa'nın psikolojisinden çok onu yansıtanların psikolojisidir. İsa ve grubunun yeni bir iç yönelimle nasıl yeni bir bilinç geliştirdiği üzerinde durulan çalışmada, İsa'nın hayatı, işi ve bugünün dünyasını nasıl etkilediğine dair psikolojik analizler bulunmaktadır.

Çalışmasını Psikoloji Işığında İsa Mesih ismiyle yayımlayan Hall, çalışmasına İsa'nın fiziksel kişiliğiyle başlamış ve onun boyu, bedensel oranları, gücü, ten rengi, mizacı, sağlığı, yakışıklılığı, etkileyiciliği, ses tonu, jest ve mimikleri, kişilik özellikleri ve sıradan insanlardan farklı olup olmadığını sorgulamıştır. Daha sonra Pavlus'tan skolastik dönemin sonuna kadar literatürde geçen Hz. İsa'yı ele alan yazar zamanla doğüstü niteliklerinden mahrum bırakılan, büyük bir din öğretmeni ve reformcusu olarak sıradan bir insan boyutuna indirildiği tespitinde bulunmuştur. Çalışmasında Hz. İsa'nın karakterine yönelen Hall, psikolojinin gelecekteki en büyük görevlerinden birisinin, Tanrı ve Hz. İsa'yı Hristiyan dünyasına yeniden yorumlamak olduğunu ve bunun resim, heykel, şiir, drama ve edebiyatla yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir. Reaksiyonların psikolojik olarak ele alınmasının daha kolay ve faydalı olduğunu düşünen Hall, reel olgu ve ona verilen tepki arasındaki ayrımı nadiren ele almış, örneğin İsa'nın fiziksel doğumunun psikolojisini tartışmazken, bu efsaneyi şekillendiren zihinsel süreçleri tartışarak kendi psikolojik yorumlarını eklemiştir.

İkinci cildi Mesihçilik, oğul olma durumu ve krallık konuları ile başlayan çalışmada öncelikle ilkel insanlar arasında Mesihçiliğin nasıl ele alındığı hakkında bilgiler verilmiştir. İbraniler arasındaki görüş ayrılıklarının da ele alındığı çalışmada, daha sonra İsa'nın Mesih oluşu hakkında bazı konuları tartışılmış ve İsa'nın kendisini Tanrı olarak kabul etmedeki başarısı ve Yahveh isminin gelişimi ele alınmıştır. Tanrı'yı insan formunda somutlaştırmak olarak açıklanan 'theanthropic' kurgunun gelişiminin ele alındığı çalışmada, yazar bu olgunun Mana teorileri ile ilişkisini ve babalık duygusunun gelişimini de ele almıştır. Oğul olma ve Mesihlik kavramlarının üzerinde duran yazar, oğul olma olgusunun Mesihliğin önüne geçmesini değerlendirdiği eserinin "İsan'ın Eskatolojisi" bölümünde eskatolojik görüşün kurucuları, psikolojinin Hristiyanlıkla ilişkisi, İsa'nın plan değişikliği ve "ölüm arayışının" nedenleri, mevsimsel değişikliklere dayalı ilahi karakterlerin yeniden dirilişi ve büyük etnik dinlerde ölüm ilişkisini ele almıştır. İsa'nın ahlakı ve ibadet konusunun işlendiği bölümde İsa'nın vaazındaki ahlaki öğretilerin özü, bireyin bütüne bağlılığı, arı ve karınca, ilkel totemik toplum, fedakarlık ve karşılıklı yardım, totemciliğin yorumları, doktrinlerin şekillenmesi ve erken Hristiyan dünyası, İsa'nın bilime karşı tutumu, ilkel insanlar arasında ibadetin evrimi, biçimi ve anlamı, ibadetin bilim dünyasındaki yeri, psikolojik ve pedagojik etkisi üzerinde durulmuştur. Kissalar bölümünde 53 adet kışanın ele alındığı çalışmanın onuncu bölümünde İsa'nın mucizeleri örnekleri ile detaylıca ele alınarak diriliş, doğa mucizeleri ve diğer mucizeler de işlenmiştir. Çalışmanın

son bölümünde İsa'nın ölümü ve yeniden dirilişini ele alan Hall, en geniş bilinen simge olarak tanımladığı kutsal haçın hikayesini anlatarak başladığı bölümde aşk ve ölüm psikolojisi arasındaki benzerlikler, dirilişe inanma, Kutsal ruhun hediyesi, ölüm ve ölümsüzlük, arınma ve tasfiye psikolojisi, suçluluk tabusu, günümüzde insan ruhunu baskı altına alan günah ve suçluluk hissi ve İsa tarafından yapılacak büyük kurtuluşun modern terimlerle ifade edildiği şeyler irdelenmiştir.

Profesyonel psiko-biyografinin düzenli olarak gelişimi din psikolojisinin klasikleri arasında sayılan ve Erik Erikson tarafından kaleme alınan *Young Man Luther-Genç Adam Luther* (1959) isimli kitapla başlamıştır. Erikson'un Luther üzerine yazdığı bu kitap, dinî hayatın psikolojik açıdan açıklanması konusunda psikanalitik perspektiften yapılan katkının etkileyici örneklerinden biri kabul edilmektedir. Kitap, Luther'in ilk dönem hayatı, ev ve ebeveyninden ayrılışı ve daha sonraki çalışmalarına hazırlanmasını içine alan keşiflik yıllarını kapsamaktadır. Bir analist olarak Erikson'a göre Luther, üzerinde terapi yapılan bir vaka, bir hasta değil, sadece bazı şeyleri göstermek için kullanılan bir figürdür. Din ile ilgili herhangi bir önyargı taşımadan önemli bir dinî şahsiyet olan Luther'i bilimsel bir yöntemle sistematik ve esaslı bir araştırma konusu yapan Erikson, Luther'in gençliğinde yaşadığı dinî krizi, tarihsel ve psikolojik bir perspektiften inceleyerek, dinî kolektif bir nevrozla mukayese eden ve onu uzamış çocuksu yaşantılar şeklinde değerlendiren klasik psikanalitik yaklaşım, ego psikolojisi ve psiko-sosyal gelişim teorileri ışığında yeniden değerlendirmek istemiştir. Erikson'a göre Luther'in büyüklüğü, sıklıkla uğruna kavga yapabileceği bir neden manasına gelen şifayı buluncaya kadar çekmiş olduğu ıstıraplardan gelmektedir. Zira o, ancak yaşadığı dönemin kültürel ve siyasi atmosferinde anlaşılabilir sert bir kimlik krizi sürecinden geçmiştir. Çalışmasında Luther'in bireysel içsel kaynaklarla karışan geleneksel dış kaynakları kullanıp onlardan nasıl yeni bir insan yarattığını göstermek isteyen Erikson, dindar birisi olan Luther'le ilgilenmeye başladığı andan itibaren din ile ilgili yapmış olduğu tasvirleri oldukça önemsemiştir. Ona göre din, psikoloji ve psikanalizde olduğu gibi başkalarına gösterilebilen şeylere benzemeyen, ruhun derinliklerinde hissedilen gerçeklikle ayrıntılı bir şekilde ilgilenmekte ve onu anlamlı kelimelere, imajlara, insan varlığını çevreleyen karanlığın ötesine giden kodlara, bütün anlayış ve kavrayışı kaplayan bir ışığa dönüştürmektedir.

Erikson (1969) benzer bir çalışmayı Albert Einstein'ın "Gelecek kuşaklar onun gibi birinin yeryüzüne gelmiş olduğuna inanmakta güçlük çekeceklerdir" sözleriyle tavsif ettiği Gandhi üzerine yapmıştır. 1869'da

Hindistan'da doğan Gandhi, Londra'da eğitim görmüş ve daha sonra ırkçılığın en kötüsünü bizzat yaşadığı Güney Afrika'da avukatlık yapmaya başlamıştır. Yaşarken İngilizler için bir suçlu, Müslümanlar için bir kahraman, Hindular içinse kutsal bir adam olan Gandhi, ırkçılığa ve sömürgeciliğe karşı gösterdiği pasif direnişle koca bir ulusu bağımsızlığa taşımasıyla tarihin akışını değiştiren kişiliklerden biri olmuştur. Çalışmasında yoluna bağlılığı ve dürüstlüğünden bir an olsun taviz vermeyen ve değişime önce kendinden başlayan Gandhi'nin Umman Denizinde bir yarımada olan Kathiawar'daki çocukluk yıllarını ile Londra ve Güney Afrika'daki sürgün yıllarını analiz ettikten sonra, 1918 yılında Ahmedabat'ta tekstil işçileriyle öncülük yaparak başlattığı sivil itaatsizliği detaylı bir şekilde analiz eder. Erikson'a göre şiddet içermeyen devrimci bir tür ritüelleştirme eylemi, işçilere belirsiz bir zafer kazandırmışsa da, onların bu eylemler sırasında gösterdikleri olağanüstü disiplin ve cesaret daha önemlidir. Erikson'a göre Britanya İmparatorluğunun Hindistan'a yaptığı en büyük zarar kimlik kaybıyla sonuçlanan kültürel saldırıdır. Gandhi'nin geliştirdiği sivil itaatsizlik stratejisi yanlışlarla mücadele konusunda diğer siyasi eylem biçimlerinden daha iyi olduğu gibi daha etkilidir ve irrasyonel şiddetin temel kaynağı olan "doğru ve fanatik ahlak"ın ürettiği hastalığı tedavi etmeyi gözetmekte olup, bir taraftan devrimci hedefler peşinde koşarken insanları bölmek yerine onları uzlaştırmaya çalışan ve onları tek bir tür olarak daha kapsayıcı bir kimlikte buluşturmaya çalışan tek politikadır. Erikson, ebeveyninin özellikle de annesinin kişiliği üzerinde oldukça etkili olduğunu belirten Gandhi'nin kişiliğini babasının başı olduğu büyük aile (amcalar, halalar ve kuzenler) bağlamında analiz etmiş, küçük Moni'nin büyümesi ve Gandhi'ye dönüşmesini dikkatle, özenle ve metodik olarak izlemiştir. Gandhi'nin oğulları ve özellikle ilk çocuğu Harilal ile ilişkisini ayrıntılı olarak ele alan Erikson'a göre bazı kültürel operasyonlar yapmayı deneyen Gandhi'nin temizlik konusundaki ısrarı, koyu cildin sembolik kirliliğini değiştirmekle ilgilidir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi psiko-biyografi türünün tarih sahnesine çıkması din psikolojisi ile sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Zira takip eden süreçte de din büyükleri üzerine yazılan psiko-biyografilerin birçoğu din psikologları tarafından yazılmıştır. Örneğin Oscar Pfister'in Zinzendorf üzerine yaptığı çalışmalar (1910), Sunden'in (1959/1966, 1987) ve öğrencilerinin çalışmaları (Wikström 1980; Holm 1987) diğer İskandinav araştırmacıların çalışmaları (Geels 1980; Akerberg 1975, 1978; Hoffman 1982), Vergote'un (1978/1988) Azize Terasa ve diğer mistikler üzerine yaptığı çalışmalar ve Aziz Augustine üzerine yapılan psikolojik çalışmalar bu

eksende gerçekleştirilen araştırmalardan bazılarıdır. (Capps-Dittes 1990). Ayrıca bir bireyle sınırlı olmayan psiko-tarihsel din psikolojisi çalışmaları da vardır. Bu konuda Freud (1913/1964) Pfister (1944/1949), Carroll (1988) gibi isimler ön plana çıkmaktadır (Belzen, 2007).

D. Türkçe Din Psikolojisi literatüründe Psiko-Biyografik alışmalar

Ülkemizde ilk psiko-biyografi denemeleri de din psikologlarına aittir. Bunlardan birinde Yavuz “Yunus Emre’nin İ Benine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar” (1990) isimli bir çalışmasında kronolojik bir psiko-biyografiden ziyade daha çok Yunus Emre’nin tasavvufi kişiliğini analiz etmeye çalışmıştır. Çalışmaya göre Yunus tasavvufi hayatın içine girmiş ham benini işlemek suretiyle olgun bir kişilik haline getirmeyi hedeflemiştir. O bu hedefe aşk ateşiyle varabileceğine inanmış ve kendini iten içe harekete geçirmiştir. Nitekim onun nefsi ilahi aşkın ateşinde eridikçe olgun insan olma yolunda yükselmiş ve böylece ham olan beninden uzaklaşarak ilahi aşkı içine sindire sindire gerçek aşkın sahibi Rabbe ulaşmıştır. Yunus Emre henüz olgunluk seviyesine ulaşmadığı başlangıç aşamasında kendisini hem dış hem de i dünyaya açık tutmuş, sürekli topladığı tecrübelerle i ve dış dünyasını yakından tanıma fırsatı yakalamış ve böylece yaradılış gayesi içinde kendi yerini ve hedefini belirlemeğe yönelmiştir. Bu zamanla içinde yaşadığı dönemin kendi çevresine hakim olan manevi havanın şartları ve imknlar lsnde, dünyaya gelirken beraberinde getirdiğı ruhsal istidat ve kabiliyetlerin tedricen gelişmesiyle giderek olgunlaşmış ve kendini gerçekleştirmiş özellikler sergilemiştir. Bunun yanında o, olgunlaşma yolunda ilerlerken kendi iç dünyasına yneldiğı sıralarda zaman zaman bir yandan; “ben kimim?”, “dünyaya gelişimin hikmeti nedir?”, “ne oldum?”, “ne olmalıyım ve ne yapmam lazam?” şeklinde kendini sorgulayarak yaradılışın sırrını ozmeye çalışmıştır. Yavuz, Yunus Emre’yle ilgili benzer analizler yaptığı diğer bir çalışmasını “Yunus Emre’nin Kişiliğinde İnsanın Kendini Bulması” (2001) ismiyle yayımlamıştır.

Türk din psikolojisi literatüründe psiko-biyografinin öncüsü olan Yavuz, benzer formatta iki doktora tezi yaptırmıştır. İmamoğlu tarafından yapılan *Mehmed Akif’te Dini Hayatın Psikolojisi* (1991) tez çalışmasında Mehmet Akif Ersoy’un hayatı Psiko-biyografik perspektiften ele alınarak yaşadığı dönemin psiko-sosyal ve siyasi şartları çerçevesinde daha çok şiirleri ekseninde kişilik analizine tabi tutulmuştur. İlgili alışma daha sonra *Mehmet Akif ve İnanan İnsan* (1996), İman ve Aksiyon Adamı Mehmet Akif (1997) adlarıyla yayımlanmıştır. Çalışmada yapılan tespitlere göre; Mehmet

Akif samimi bir dindar şahsiyet olarak değerlendirilmiştir. Çocukluk yıllarından itibaren merak duygusu onu dünyanın içine çekmiş ve giderek derinleştirmiştir. Hayatı sözü özüne-özü sözüne uygunluğu açısından samimi, ciddi ve değerli bir örnek teşkil eder. Çalışmada edibin, eserinin muhtevasını örerken insanlara, olaylara ve eşyaya daha çok da kendi benine dayanarak baktığı gerçeğinden hareketle, kendine fikir, düşünce ve tasavvur geliştirdiğine dikkat çekilmiştir. Bu açıdan Akif'in eserlerine bakınca ibadetine düşkün bir profil ortaya çıkar. Bunun haricinde eserde Akif'in şahsiyetinin temelini teşkil eden kulluğu sürekli ibadetle beslediği ve kişiliğini olgunlaştırdığı tespiti yapılmıştır.

Kerim Yavuz danışmanlığında yapılan ikinci psiko-biyografik çalışma Certel tarafından gerçekleştirilen *Ebu Talib El-Mekki'de Tasavvufi Yaşayış* (1993) isimli doktora tezidir. Çalışmada doğum tarihi tam olarak belli olmayan ve İran civarında doğduğu kabul edilen, ancak daha sonra Mekke'ye yerleşip bu nispetle anılarak 10. yüzyılın sonlarına doğru burada ölen Mekki'nin daha çok tasavvufi kişiliği ele alınmış ve psikolojik perspektiften analiz edilmiştir. Eserde Mekki'nin Kut'u'l-Kulub isimli eserinde kendi ruhsal durumu ve bilinç açılımları üzerine verilen bilgiler ekseninde konuya yaklaşmış ve Mekki'nin, tasavvufun tüm merhalelerini yaşayarak tecrübe etmiş bir birey olduğu tespiti yapılmıştır. Yazar, Mekki'nin anlattıklarının ortalama dindarların anlayabileceği seviyede şeyler olduğunu, aslında Mekki'de bundan daha fazlasının bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu çalışma daha sonra *İmân ve Ahlâkta Kemâlin Yolu* (1995) ismiyle basılmıştır.

Türkçe din psikolojisi literatüründe seyrek de olsa benzer çalışmalar son zamanlarda da yapılmaya devam etmektedir. Bunlardan birinde Büyükbaş, Nurettin Topçu'da *Dini Yaşayışın Psikolojisi* (2002) ismiyle bir Y. Lisans çalışması yapmıştır. Çalışmada Topçu'nun hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserlerine yer verildikten sonra din anlayışına geçilmiş, dini yaşayışın temel unsurları inanç ibadet ve dini duygu bağlamında ele alınmıştır. Topçu'ya göre dini hayatın ahlaki boyutuna da değinilen çalışmada mistik dini yaşantı üzerinde durulmuş ve imanin estetik ve mistik olarak ikiye ayrıldığı tespitinde bulunulmuştur. Topçu'ya göre estetik imandan sanat iradesi, dini veya mistik imandan ise din iradesi doğmakta olup, sanatın dine taşıyıcı bir enstrüman olduğu, ibadetlerin bireyin şuuruna Allah'ı çağıran diyaloglar olduğu, ibadetlerde amacın sadece kul-Allah yaklaşması değil, bireyde saygı, merhamet ve insanlara hizmet duygularını harekete geçirerek onu olgunlaştırması olduğu tespitleri yapılmıştır. İbadetlerin anlamsal boyutunun yakalanamaması durumunda bedene eziyet olacağını değerlendiren Topçu'ya göre dinin temelinde sevgi vardır ve Allah'a sadece

sevgiyle ulaşılabilir.

Diğer bir yüksek lisans alışması Esen (2009) tarafından Necip Fazıl Kısakürek üzerine yapılmıştır. Çalışmada Kısakürek'in kronolojik biyografisi verilmiş ve bu kronolojik sıra içinde Necip Fazıl'ın yaşadığı dinsel değişim ve bu süreci etkileyen temel faktörler üzerinde durulmuştur. Daha sonra Kısakürek'in şiirlerinde din anlayışı üzerinde durulmuş, konu Allah tasavvuru, nefse muhalefet, zikir, ilahi aşk, tefekkür, ölüm ve ahiret tasavvurları başlıklarında işlenerek, şairin yaşamındaki dinsel değişim tecrübesi psikolojik açıdan analiz edilmiştir.

Karaca danışmanlığında gerçekleştirilen bir doktora çalışması yakın tarihte vefat eden önemli bir fikir adamı ve şair Ömer Lütfi Mete üzerine yapılmıştır. Çalışma Freud'un çocukluk ve cinsellik vurgulu psiko-biyografi yöntemiyle değil, Erik Erikson'un gençlik ve kimlik vurgulu psiko-biyografi yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Mete'nin hayatı çocukluğundan itibaren ele alınarak analiz edilmiştir. Çocukluk yıllarında babasıyla yaşadığı gerilimli ilişkilerin hayatına özdisiplin olarak yansıdığı şeklinde değerlendirilen çalışmada, annenin güvenli bir bağlanma figürü olarak güçlü bir kişilik gelişimine önemli destek sağladığı bulgulanmıştır. Mete'nin kimlik kazanımı sürecinin aldığı din eğitimiyle yakın ilişkili olduğu, liseden önce tamamlamış olduğu klasik din eğitimi sonucunda lise yıllarında camilerde vaaz edebilecek kadar dini bilgiye sahip olmasının onu ön plana çıkarması, dersine giren öğretmenlerinin Cuma namazlarında arkasında namaz kılması gibi durumların bir taraftan özgüvenini desteklerken diğer taraftan ergenlik yıllarında karşılaşılan kimlik bocalamasından onu kurtardığı ve erken yaşlarda yapılan dini kimliğin onu kimlik krizinden kurtardığı tespitlerinin yapıldığı çalışmada, Mete'nin yaratıcı ve üretken kişiliğinin Erikson modelindeki kimlik krizlerini başarılı bir şekilde çözümlemesine bağlanmış ve benlik bütünlüğüne ulaştığı sonucuna varılmıştır (Kahveci, 2019).

Karaca tam bir psiko-biyografik çalışma olmasa da, benzer yöntemle gerçekleştirdiğı bir çalışmada şair İsmail Hakkı Aydın'ı incelemiştir. şairin o zamana kadar yayımlanmış olan şiirlerinden hareketle yapılan kişilik analizlerini içeren çalışmaya göre varlık problemi ve manevi olgunlaşma sorununu ana tema olarak işleyen Aydın'ın insan eksenli varlık problemini Tanrı'yla özümlediğı görölmektedir. Ancak şair tarafından kaynak ve kökeni Tanrıyla açıklansa da, bir bütün olarak insanın ve özellikle insanın i dünyasının son derece zengin enerji kaynaklarıyla mücehhez, ancak bir o kadar da anlaşılması ve anlatılması güç olduğu sonucuna varıldığı

görülmüştür. Şaire göre manevi olgunluk, Tanrı ile insan arasında sevgi ve aşk temeli üzerinde gerçekleşecek karşılıklı dinamik ruhsal bir ilişkiyi zorunlu kılmaktadır. İnsan ile Tanrı arasındaki ilişkiyi ontolojik, kozmolojik, teleolojik, haberleşme vb gibi değişik boyutlardan ele alsa da, şaire göre manevi olgunluk yolu Rab-kul ilişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır ve bidayetden İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e gelinceye kadar görevlendirilen bütün peygamberlerin işledikleri temel konu budur. Alışılğıelenden farklı bir şekilde ifade edilmiş olsa da, şaire göre manevi olgunlaşma yolunda önemli enerji kaynaklarından biri, sahibini tövbeye yönlendiren günahlardır. Şiirlerinde vahdet-i vücut felsefesini benimsediğini ortaya koyan şaire göre sırf dini pratikler olarak bilinen ibadetler dahil hemen her şeyin temel fonksiyonu, inanan insanın şuurunda Tanrı kavramını canlı tutmaktır. Nefs muhasebesi ve özeleştirisi ise, bu sistemin sigortası pozisyonundadır. (Karaca, 2004).

Kaplan (2009) tarafından gerçekleştirilen “Leonardo Da Vinci'nin Dini Kimliği Üzerine Psiko-biyografik Bir İnceleme”de Freud tarafından gerçekleştirilen ilk psiko-biyografi çalışmasıyla aynı konu seçilmiş ve yazar hem yöntem hem de odaklanılan konu olarak Freud'dan farklı tercihlerde bulunmuştur. Zira Kaplan'a göre Freud, Leonardo'yu çocukluk hatıralarından hareketle analiz ederek cinsel kimliği ve dehasını kısmen açıklasa da onun profesyonel ve dini kimliğini açıklamada yeterince başarılı değildir. Çalışmasında Freudyen yöntemden ziyade Erikson'un gençlik ve kimlik vurgulu modelini kullanan Kaplan, Leonardo'nun gençlik yıllarında kendisine atılan eşcinsellik iftirasından oldukça fazla etkilendiğini, hatta bu durumun onu dini açıdan marjinalleştirdiğini ve geleneksel olan her şeyi topyekün reddetmeye yönelttiğinden bahseder. Kaplan, Leonardo'nun Müslüman olabileceğiyle ilgili yorumlarını Jean P. Richter'in Leonardo'nun notlarına dayanarak ileri sürdüğü şu değerlendirmelere dayandırmıştır: Bir kaç yıl süren utanç, yalnızlık ve ıstıraptan sonra Leonardo bir anlamda Hıristiyan âleminin “ötekisi” olan İslam âlemine sığınır. Böylece hem onu takdir etmeyip dışlayan dünyadan, hem de kendisini gölge gibi takip eden utançtan uzaklaşacak olan genç Leonardo, aynı zamanda kendi toplumunun horlayıp düşman gördüğü gruba dâhil olmakla, hatta onların dinini (İslam) seçmekle, kendisine iftira atıp dışlayanları cezalandırıp intikamını almıştır.

Atalay (2011) tarafından Malcolm X üzerine yapılan bir psiko-biyografi denemesinde Malcolm X'in yaşadığı üç kimlik krizi çerçevesinde konu ele alınmıştır. Araştırmada genel olarak psikolojik krizlerin özelde ise kimlik krizlerinin üretkenlik ve liderlik üzerinde pozitif etkiler yarattığı, bu durumun zenci ve köle kökenli azınlık biri olan Malcolm X'de bariz bir şekilde

gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Zira bu krizleri yoğun bir şekilde yaşayan Malcolm X, sonradan kazandığı güç ve ünün ağır sorumluluğuyla birlikte yoğurduğu yeni kimliğiyle başlattığı yeni harekette kendini liderlik pozisyonunda bulmuş, bir ideolog ve ancak silahla durdurulabilecek bir dava adamı haline gelmiştir. O “hedefe baş koymayı” bir slogan olarak ön plana çıkarmış ve sloganına uygun olarak amacı uğruna kendini feda ederek tarihin kaydettiği kahramanlar arasında yerini almıştır.

Gürsu tarafından Hasan Basri Çantay üzerine psiko-biyografik bir deneme niteliğinde yapılan çalışma (2015), kapsamlı olmasa da Türkçe din psikoloji literatürüne katkı sağlayıcı niteliktedir. Çalışmada Çantay'ın temel kaygılarından birinin yalıtılma olduğu tespiti yapılmıştır. Çantay da varoluşsal bir yalıtımdan ziyade bir dönem takip edilmesi nedeniyle sık sık gizlenip tek başına kalmasından kaynaklanan dönemsel bir kişilerarası yalıtım söz konusudur. Bütün bu kaygılı yaşantılar daha o yıllarda yoğun öfke olarak kendisini göstermiş, Çantay'ın yaşadığı bütün bu zorlukların normal kaygı sınırlarını aşmış ölüm kaygısı şeklinde tezahür ettiği tespiti yapılmıştır. Çantay, kendisini bu zor durumdan asıl kurtaranın dindarlığı, Allah'ın yardımı olduğunu belirtmiştir. Hatta Çantay'ı intihardan kurtaran temel faktör de dini inançlarıdır. Çalışmada ayrıca Çantay'ın yaşadığı sinirlilik, baş dönmesi, ağrılar, bitkinlik belirtilerini içeren zihinsel yorgunluk ya da nevrasteni rahatsızlığı psikosomatizasyonunun ifadesi olabileceği gibi toplumsal bedenin, düşüncenin, tarihin, kültürün travma ve tehdit yaşamasına bağlı olarak ortaya çıkan sosyosomatik belirtiler olabileceği tespiti yapılmıştır.

Ülkemizde Psiko-biyografik çalışmalar sadece din psikologları tarafından gerçekleştirilmemiştir. Disiplinler arası bir yaklaşımı zorunlu kılan bu çalışma alanında başta psikiyatristler olmak üzere psikolog, edebiyatçı ve tarihçiler de eser vermektedir. Örneğin Yıldız, yeni Türk şiirinin önemli şairlerinden biri olan Arif Nihat Asya'nın hayatı ve sanatını çok yönlü bağlantıları dikkate alarak incelemiş ve psiko-biyografik tarzda bir eser yayımlamıştır. (2006).

Alper, Psikolojik ve Psikodinamik Açından Nazım Hikmet Şiiri (2005) isimli çalışmasıyla şairler üzerine yazılan diğer bir psiko-biyografi örneğini vermiştir. Alper, aynı perspektiften biri Ahmet Erhan (2006) diğeri de Cemal Süreyya (2009) üzerine olmak üzere iki psiko-biyografik çalışma daha gerçekleştirmiştir.

Türkçe psiko-biyografi literatürünün en göze çarpan çalışmalarından biri Volkan ve Itzkowitz tarafından Atatürk'le ilgili olarak yazılmıştır. (2000).

Daha çok psikanalitik bir perspektifle gerçekleştirilen çalışmada Atatürk'ün kişiliğiyle ilgili psikolojik analizler yapılmış, Mustafa Kemal'in küçük yaşta yaşadığı kayıpların onda yaralı, onarıcı narsist bir kişilik oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın en dikkat çekici bölümlerinden biri, suikastçıların tutuklanmasından sonra gerek kiralık katiller gerekse de olayın planlayıcılarıyla görüşen Mustafa Kemal'in bu görüşmeleri neden yaptığının tartışıldığı Mustafa Kemal'e, İzmir'de gerçekleşen suikast girişiminin ele alındığı bölümüdür. Volkan ve Itzkowitz'e göre bu sorunun yanıtı, O'nun çocukluğunda başlayan, ölmek veya ölümsüz olmak çatışmalarının kamçılanmış olmasında yatmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal'in kiralık katillerden biri ile yaptığı görüşmede silahını katile vererek kendisini vurmasını istemesi, "hem ölümsüzlüğünü sınama fırsatı hem de yoğun ölüm korkusuyla başa çıkabilmesi için fobi karşıtı bir eylem" olarak değerlendirilmiştir.

Göka, Aliya Izzetbegović üzerine gerçekleştirdiği benzer bir çalışmayı bir Boşnak dergisi için hazırlanmış ve kısaltılmış versiyonunu Yeni Şafak gazetesinde yayımlanmıştır (18.10.2015). Çalışmada Göka, Aliya İzzetbegović'in soy köküyle işe başlamış ve dedesi İstanbul'da askerlik hizmetini yaparken Sedika isminde genç bir Türk kıızıyla evlendiğinden bir tarafının Türk soyuna dayandığını belirtmiştir. Bu yüzden babasının konuşmasında Türkçeyi anlamasının önemi üzerinde durmuştur. Zira ona göre kendisini hep Osmanlı hisseden Müslüman Boşnak dünyasında, ayrıca bir de böyle bir biyografiye sahip olmak, onun entelektüel ve siyasi her tavrında, bir damga gibi hep kendisini hissettirmiştir. Babaanne Sedika (kan bağı), İstanbul (ana başkent ve İslam kültür mirası), Türkçe (bilinmek istenen, hasretin gergefi, kültürel olmasının yanı sıra kısmen biyolojik kardeşliğin simgesi). Osmanlı, İstanbul ve Türkler, Aliya'nın yürüdüğü çizgide hep yol gösteren istikamet taşları olarak kalmıştır. Göka, İzzetbeković'in ikisi üvey üç erkek ve üç kız kardeşi olmasını, insanın kaderinin, cinsiyetinin kendi elinde olmadığını küçücükten anlamaya yarayan, cinsiyetçi eğilimleri törpüleyen, barışçılığın tohumlarını atan ortam özellikleri olarak yorumlamıştır. I. Dünya Savaşı'nda ağır yaralanan babasının son on yılının kısmen yatağa bağlı olarak geçtiğini, annesinin ona büyük bir özenle baktığını ve hatırı sayılır bir özgürlük içinde büyüme ortamı yakalayan çocuklardan biri olan Aliya'nın, babasının maddi durumunun kötüleşmesi üzerine Saraybosna'ya göçmeleri üzerine iyi bir eğitim alma imkanına kavuştuğunu belirten Göka'ya göre; babasının sağlık ve maddiyat açısından inişe geçen durumu ve çocukluk yaşantıları sırasında "baba" imgesinin ruhuna nakşoluş biçimi de yönelişinde büyük bir tesir yapmıştır.

Zira ona göre bir kahramanın, zengin bir insanın yardıma muhtaç hale düşmesi... Babanın yerini doldurmaya çalışan bir anne olmakla birlikte ortaya bir boşluğun çıkması, zira annenin bu görevi deruhte etmek bir yana, babaya bakım için çocuklarından yardım istemek zorunda kalması... Anne ve çocuklar arasında, baba boşluğundan ve yardım arayışından kaynaklanan sorunların ahenkle aşılması, elbirliği ve dayanışma içinde tüm dertlerin çözülebileceğinin görülmesi önemli bir süreçtir. Göka'nın tespitlerine göre Aliya'nın dini hassasiyeti annesiyle yakından ilişkilidir ve anne zorlu hayat şartlarında dine tutunmuş ve bununla kalmayıp dünya hayatında en emin yolun İslam'ın öngördüğü biçimde yaşamak olduğunu çocuklarına ve Aliya'ya tatlı bir sertlikle öğretmek, benimsetmek için elinden geleni yapmıştır.

Ülkemizde yazılan en başarılı Psiko-biyografik çalışmalardan biri Beyazyüz (2007) tarafından Cemil Meriç üzerine yazılmıştır. Psikanalitik perspektifin hâkim olduğu çalışmada, diğer psikolojik yaklaşımlardan da yararlanılarak başarılı bir kişilik analizi yapılmıştır. Çalışmada Cemil Meriç'in kendisi hakkında sarf ettiği cümlelerden, Meriç hakkında yazılmış kitap ve makalelerden, Meriç'le yapılan söyleşilerden yararlandığını belirten Beyazyüzün dayandığı temel argümanlar, Meriç'in kendisi hakkında ürettiği söylem üzerine kuruludur. Beyazyüz her ne kadar çalışmanın bilimsel iddia taşımayan bir tür edebiyat çalışması olduğunu söylese de, çalışmada örtük bir şekilde Meriç'e nesne ilişkileri çalışmalarıyla belirginleşen "sınır durum" (borderline) kaynaklı bir tanı koymuştur. Çalışmada Meriç'in kişiliğinin ailesinin yaşadığı göç psikolojisinin onlar üzerinde yarattığı tahribatla yakın ilişkili olduğu, bu durumun daha çok anne-çocuk ilişkisi ekseninde işlediği ileri sürülerek, ona örtük bir şekilde patolojik narsisizm tanısı konmuştur.

Biler (2018) tarafından hadis alanında yapılan ve kısmen psikolojik içerik taşıyan Yüksek Lisans tezi *Psikoloji Açısından Hz. Peygamberin Şahsiyeti* ismiyle yayımlanmıştır. Kur'an'da psikolojik kavramlar ve olağanüstü şartların örnek şahsiyetleri olarak tavsif edilen peygamberler üzerinde durulan eserde Kur'an'da kullanılan psikolojik tabirler, Kur'an'a göre psikolojik açıdan hasta ve sağlıklı insan ile peygamber portreleri üzerinde durulmuş ve Hz. Peygamberin kişilik özellikleri irdelenmiştir. Bu bağlamda Kur'an'ın Hz. Peygamberin övdüğü ve eleştirdiği davranışları ele alınmış, daha sonra Hz. Peygamberin kendini eleştirdiği davranışlara yer verilmiştir. Sahabenin de Hz. Peygamberi eleştirdiği davranışlara yer verilen çalışmada, Kur'an'ın Hz. Peygamberi model olarak göstermesi üzerinde durulmuş, Hz. Muhammed özelinde peygamberlere beşer üstü özellikler atfedilmesi ve peygamberlerin efsaneleştirilmeleri eleştirilmiştir. Eserde Hz.

Muhammed'in peygamberlikle görevlendirilmeden önce de mevcut olan; asalet, dürüstlük, alçakgönüllülük, uysallık, nezaket, mertlik, samimiyet, güvenilirlik, merhamet, misafirperverlik, affedicilik, empatiklik, diğerkâmlık gibi kişilik özelliklerinin vahyin katkılarıyla daha da geliştiği ancak peygamberlikle birlikte şahsiyet açısından en büyük değişikliğin nazik, çekingen, yumuşak huylu tabiatının bütün dünyayı peşinden sürükleyebilecek cesaret ve atılma dönüşmesi olarak tespit edilmiştir. Bu durum Bedir, Uhud, Hendek ve diğer gazvelerde yüksek askeri dehası bir yana savaş meydanını asla terk etmeden düşmanla çarpışması, nübüvvet öncesi sakin tabiatına zıt düşmesine dayandırılmıştır. Zira peygamberlikle görevlendirilmeden önce genç yaşlarında katıldığı Ficar harbinde sadece amcalarının yere düşen oklarını toplayıp onlara vermekle yetinen Hz. Muhammed amcası Hamza gibi savaşçı bir ruha sahip olmayıp, hakkı ve hakikati yerine getirmedeki titizliği onun daha sonra gelişen atak tavırlarının ilk nüvesi olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada peygamberlerin bilgilerinin kendi tecrübeleri ve Allah'ın gönderdiği vahiyle sınırlı olduğundan vahyin dışındaki konularda diğer insanlar gibi yanılacakları, bunun ötesinde Allah'ın izni olmaksızın mucize gösterebilme yetilerinin olmadığına vurgu yapılarak beşer üstü ve efsanevi peygamber algısının yanlış olduğuna bizzat Hz. Muhammed'in hadislerine referansla işaret edilmiştir.

Sonuç

Yaklaşık bir asırdan fazla bir geçmişe sahip olmasına rağmen, özellikle son çeyrek asırda gittikçe artan bir ilgi görmeye başlayan psiko-biyografi çalışmaları, din psikolojisinin bilim sahnesine çıktığı andan itibaren ilgi gören bir çalışma alanı olmuş, ancak aynı hızla devam edememiştir. Psiko-biyografik çalışmaların kendi içinde barındırdığı zorluklar yanında gerek akademik psikolojideki gelişmeler gerekse din psikolojisinin bilimsel bir disiplin olarak yaşadığı gelişim zorlukları bu çalışmaların başladığı hızla ilerlemesini etkileyen faktör etkili olmuştur. Zira akademik psikolojide gittikçe güç kazanan davranışçılık akımı bir taraftan psikanalizi bilim sahasının dışına itmeye başlarken, öncülerinin psikanalist olmasından dolayı dolaylı olarak psiko-biyografik çalışmaların da akamete uğramasında başlıca etkenlerden biri olmuştur. Psiko-biyografik çalışmalarda psikanalitik yaklaşım dışında kullanılacak alternatif psikolojik teorilerin gelişmesi ise zaman almıştır. İlk hareketten yaklaşık yarım asır sonra Freud'un psikanalitik yaklaşımına sadık kalmakla birlikte ona sosyal faktörleri de ekleyerek geliştirdiği psiko-sosyal gelişim teorisini Luther üzerine uygulayan Erikson (1959), profesyonel psiko-biyografinin düzenli olarak gelişimi konusunda ikinci önemli adımı atmıştır. Erikson'un aynı yöntemle

on yıl sonra Gandhi üzerine yaptığı ikinci çalışma ise alana ilginin canlı kalmasında önemli bir fonksiyon üstlenmiştir.

Psiko-biyografilerin kısmen roman niteliği taşıması ve psiko-biyografilerin bir ayağının edebiyatta olması edebiyatçıları da psiko-biyografik çalışmalara yöneltmiş, özellikle ülkemizde birçok şair ve edebiyatçıyla ilgili psiko-biyografik çalışmalar yapılmıştır. Ancak psiko-biyografilerin konu uzmanları tarafından psikolojik bakış açısıyla ve gerçeklere uygun olarak yapılan çalışmalar olması, onları edebi çalışmalardan uzaklaştırmaktadır. Zira psiko-biyografi yazarının romancıdan temel farkı, bilimsel gerçeklere ve ele aldığı kişinin yaşamına bağlı kalma zorunluluğudur.

Türkçe din psikolojisi literatürüne psiko-biyografilerin girişinden bu yana yarım asra yakın bir süre geçmesine rağmen henüz etkili çalışmalar ortaya konabilmiş değildir. Psiko-biyografik çalışmaların kendi içinde barındırdığı zorluklar yanında, bunun temel nedenlerinden biri, ülkemizde konuya daha çok lisansüstü çalışmalar çerçevesinde yaklaşılmasıdır. Zira derin kişilik analizleri gerektiren psiko-biyografik çalışmalar, akademisyenlerin çıranklık veya kalfalık döneminde değil, ancak ustalık döneminde gerçekleştirebilecekleri çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. Psiko-biyografilerde temel alınacak alternatif psikolojik yaklaşımların zaman içerisinde yeterince gelişmemesi ve Türk din psikologlarının genelinde hakim olan psikanalitik yaklaşıma yönelik mesafeli duruş yerli literatürde etkili psiko-biyografik çalışmaların ortaya çıkmasını engelleyen faktörlerden bir diğeridir. Yukarıda sayılan faktörler birlikte değerlendirildiğinde, alanda çalışan deneyimli akademisyenlerin konuya ilgi göstererek henüz psiko-biyografisi yazılmayan şahsiyetlere yönelmesi, hatta lisansüstü çalışmalarda ele alınan şahsiyetlerin psiko-biyografilerinin yeniden yazılmasının Türkçe din psikolojisi literatürüne önemli katkılar üreteceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKERBERG, H. 1975. Omvandsele och kamp: an empirisk religions psykologisk undersb'kning au den unge Nathan Saderbloms religiosa utveckling 1866-1894 [Conversion and struggle: *An empirical psychological study of the religions development of the young Nathan S&derblom 1866-1894*]. Ph.D. diss., University of Lund, Sweden. (Studia Psychologiae Religionum Lundensia 1).

- AKERBERG, H. 1978. "Attempts to escape: A psychological study on the autobiographical notes of Herben Tingsten 1971-1972". In Psychological studies on religious man. Editör: T. Kallstad. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- ALPER, Y. 2005. Psikolojik ve Psikodinamik Açıdan Nazım Hikmet Şiiri. İstanbul: Toplumsal Akademi Yayınları.
- ALPER, Y. 2006. Psikodinamik Açıdan Ahmet Erhan ve Şiiri. İstanbul: Şiirden Yayınları.
- ALPER, Y. 2009. Psikodinamik Açıdan Cemal Süreyya ve Şiiri - Annem Çok Küçükken Öldü. İstanbul: Özgür Yayınları.
- ANDERSON, J. W. 1981. "Psychobiographical Methodology: The Case of William James", Review of personality and Social Psychology, 2, 245-272.
- ANDERSON, J. W. 2010. "Psikobiyografinin Metodolojisi", Çev. Gökhan Kağnıcı, Tarih Okulu, 3, 77-97
- ATALAY, M. (2001). Malcolm X: A Martry Of A Psychological Armageddon, Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi, Bışkek, 11-12, 133-150.
- BELZEN, A. J. 1997. "The Historico cultural Approach in the Psychology of Religion: perspectives for Interdisciplinary Research", Journal for the Scientific Study of Religion, 1997, 36 (3), 358-371.
- BELZEN, J. A. 2007. "Din Psikolojisinde Tarihsel-Kültürel Yaklaşım: Disiplinlerarası Araştırmalar İçin Bakış Açıları", Çev. Ali Ayten, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 33, 221-240.
- BEYAZYÜZ, M. 2007. Cemil Meriç'in Psikolojisi: Psikobiyografi. İstanbul: Aşına Kitaplar.
- BİLER, S. 2018. Psikoloji Açısından Hz. Peygamberin Şahsiyeti, Ankara: Fecer Yayınları.
- BOWEN, C. R. 1917. "A psychological interpretation of Jesus", The American Journal of Theology, 21 (4), 612-619.
- BULUT, S. 2014. "Yaşam Öyküsü Çalışması", International Journal of Human Sciences, 11 (1), 880-895.
- BÜYÜKBAŞ, M. 2002. "Nurettin Topçu'da Dini Yaşayışın Psikolojisi", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- CAPPS, D. ve DITTES, J. E.. eds. 1990. The hunger of the heart: Reflections on the confessions of Augustine. West Lafayette, Society for the Scientific

Study of Religion.

- CARROLL, M. P. 1986. *The cult of the Virgin Mary: Psychological origins*. Princeton: Princeton University Press.
- CERTEL, H. 1995. *İmân ve Ahlâkta Kemâlin Yolu*. İstanbul: Hamle Yayınları.
- DOSTOYEVSKI, F. M. 2001. *Karamazov Kardeşler: Sigmund Freud'un Dostoyevski ve Baba Katilliği Üzerine Yazısıyla*. Çev. Engin Altay, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ELMS, A. C. 2007. "Psychobiography and case study methods". *Handbook of research methods in personality psychology*. Editörler: R.W. Robins; R.C. Fraley; R.F. Krueger. New York: The Guilford Press.
- ERIKSON, E. H. 1969. *Gandhi's Truth: On the Origins of Militant Nonviolence*. London: Norton&Company.
- ERIKSON, E. H. 1968. *Young man Luther: A study in psychoanalysis and history*. New York: Norton.
- ESEN, N. 2009. "Necip Fazıl Kısakürek'te Dinî Yaşayış", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- ESPINOSA, M. J. 2008. "Melanie Klein: A psychobiographical study", A Treatise Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Research Psychology, Rhodes University.
- FREUD, S. 1964. Leonardo da Vinci and a memory of his childhood. In *The standard edition of the complete; psychological works of Sigmund Freud*, vol. II, 63-137, translated and edited by J. Strachey. 2d ed. London: Hogarth (Orig. publ. in German 1910).
- GEELS, A. 1980. *Mystikerna Hjalmar Ekström 1885-1962, (Mystic Hjalmar Ekström 1885-1962)*, Malmö: Doxa.
- GÜRSÜ, O. 2015. "Hasan Basri Çantay: Bir Psikobiyografi Denemesi", *Ekev Akademi Dergisi*, 62, 251-268.
- HALL, G.S. 1917. *Jesus, the Christ, In the Light of Psychology*. Vol I-II. New York: Doubleday Page & Company.
- HART, M. 2008. *Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100*. Çev. Nurşan Üstüntaş. İstanbul: Neden Kitap.
- HOBOKEN, W., FOUCHÉ, P., VAN NIEKERK, R. 2010. "Academic Psychobiography in South Africa: Past, Present and Future", *South African Journal of Psychology*, 40 (4), 495-507.
- HOFFMAN, D. 1982. *Der Wege zur Reife: Eine religionspsychologische Untersuchung der religiösen Entwicklung Gerhard Tersteegens* [The
-

- way to maturity: A psychological investigation of Gerhard Tersteegen's religious development]. Ph.D. dim., University of Lund, Sweden (*Studia Psychologiae Religionum Lundensia* 3).
- HOLM, N. G. 1987. "Joels Gud: En religionspsykologisk studie. Joel's God: A study in psychology of religion" Abo: Abo Akademi.
- HOWE, M. J. 1997. "Beyond psychobiography: Towards more effective syntheses of psychology and biography", *British Journal of Psychology*, 88 (2), s. 235-248.
- İMAMOĞLU, A. 1996. Mehmet Akif ve İnanan İnsan. İstanbul: Ravza yayınları.
- İMAMOĞLU, A. İman ve Aksiyon Adamı Mehmet Akif. İstanbul: Ravza yayınları.
- JAMES, W. 1902. *The Varieties of Religious Experience*. New York: Longmans, Greens and Co.
- JAMES, W. 2017. *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*. Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- KAHVECİ, Harun. 2019. "Psiko-biyoyografik Açından Ömer Lütfi Mete'nin Hayatı". Doktora tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- KAPLAN, H. 2009. "Bazen Bir Puro Sadece Bir Purodur, Leonardo Da Vinci'nin Dini Kimliği Üzerine Psiko-biyografik Bir İnceleme", *Dini Araştırmalar*, 12 (35), 107-126.
- KARACA, F. 2004. "İsmail Hakkı Aydın'ın Şiirlerinde Allah-Alem-İnsan ve Aşk Psikolojisi", *EKEV Akademi Dergisi*, 21, 101-118.
- KŐVÁRY, Z., 2011. "Psychobiography as a method. The revival of studying lives: New perspectives in personality and creativity research", *Europe's Journal of Psychology*, 7 (4), 739-777.
- MCADAMS, Dan P. (2006). "The problem of narrative coherence", *Journal of Constructivist Psychology*, 19(2), 109-125.
- PFISTER, O. 1910. "Die Frbmmigkeit des Grafen Ludwig von Zinzendorf: Ein psyckoanalytischer Beitrag zur Kenntnis der religiösen Sublimierungsprozesse und zur Erklrdung des Pietismus [Count Ludwig von Zinzendorfs piety: A psychoanalytic contribution to the knowledge of the religious sublimationproces and to the explanation of pietism]. Leipzig: Deuticke.
- RUNYAN, W. M. 1988. "Ideographic goals and methods in the study of lives", *Journal of Personality*, 56 (1), 295-326.

- SCHULTZ, W. T., 2005. Handbook of Psychobiography. Oxford: Oxford University Press.
- SCHULTZ, W. T. (2001). "Psychobiography and the study of lives: Interview with William McKinley Runyan", *Clio's Psyche: A Psychohistorical Forum*, December Special Issue, 105-112.
- SUNDEN, H. 1966. Die Religion und die Rollen: Untersuchung [Religion and role-theory: A psychological investigation]. Berlin: Topelmann. (orig. publ in Swedish,1959).
- SUNDEN, H. 1987. "Saint Augustine and the Psalter in the light of role Psychology", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 26 (3), 375-82.
- VERGOTE, A. 1988. Guilt and desire: Religious attitudes and their pathological derivatives. New Haven/London: Yale University Press. (orig. publ. in French, 1978).
- VOLKAN, V.D. ve ITZKOWITZ, N. 2000. Ölümsüz Atatürk (Yaşamı ve İç Dünyası). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- WIKSTRÖM, O. 1980. Kristusbilden i Kristinebergsgruvan: Historiska och religionspsykologiska aspekter. [Figures of Christ in Kristineberggrave: Historical and psychological aspects]. *Kyrkohistorisk Arsskrift* 80, 99-112.
- YAVUZ, K. 1990. "Yunus Emre'nin İç Benine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 12-21.
- YAVUZ, K. 2001. "Yunus Emre'nin Kişiliğinde İnsanın Kendini Bulması", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,1, 3-8
- YILDIZ, S. 2006. Arif Nihat Asya. İstanbul: Kaynak Yayınları.

PSYCHO-BIOGRAPHY TRADITION IN THE HISTORY OF PSYCHOLOGY OF RELIGION

© Faruk KARACA^a

Extended Abstract

Although psychobiography has a history of nearly a century, it has received increasing attention, especially in the last quarter century. Psychobiography is a personality analysis based on real data about the individual rather than a simple biography. In psycho-biographies, whether it is a historical personality or a living person, it is aimed to re-construct his personality based on the works he produces as much as his biographical data and to reinterpret his works by making use of this construction. By analyzing the layers of form, event and meaning used by going through the works of the person whose psychobiography is written, their conscious and unconscious motivations and defense mechanisms are analyzed through psychological and psychoanalytic concepts. Although the pioneers of psychobiography, which is a personality analysis based on real data about the individual rather than a simple biography, are psychoanalysts, psychoanalysis is not the only psychological approach applied during the process of making psychoanalysis, other psychological approaches have also been adopted.

Individuals subject to psychobiography are generally personalities that have come to the forefront with various characteristics and have become historical. Rather, psycho-biographies of such people are written because they are role models to society in various ways, in addition to other people's desire to know and understand them better. Psycho-biographical studies, which began to appear in the years when the psychology of religion appeared on the stage of history, could not continue at the same speed and experienced a period of convalescence for a long time.

Although psycho-biographies are partly novel, they are written by experts in accordance with psychological perspectives and facts. The main difference of

^a Prof., Recep Tayyip Erdoğan University, faruk.karaca@erdogan.edu.tr

the psychobiographer from the novelist is the obligation to adhere to scientific facts and the life of the person he is dealing with. In this aspect, psychobiography is a science in one aspect and an art in another. For the psychobiographer, who aims to make the spiritual analysis of the personality under consideration, the products of the individual are as important as their lives. Even analyzing personality based on work is the most commonly used method in psycho-biographies. If the subject is a historical personality, psychobiography analyzes the individual's historical actions, his rights and wrongs. If the individual whose psychobiography is written is an artist, rather than the right and wrong actions that shape history, the artist's art products (poet's poetry, painter's painting) come to the fore.

There are several difficulties in writing psychobiography. The first one is the source problem when writing about historical personalities. The inability to access sufficient sources or being sentenced to second-hand sources inevitably causes the author to move away from the facts. Because, although the sources of historical personalities are the works of the individual, not being able to access some of these works makes it obligatory to use the opinions of those who have knowledge about the subject and to appeal to other works on the person concerned. This condemns psychobiography to second-hand sources and paves the way for reductionist interpretations.

A second step that the psychobiographer should take is to develop empathy to protect the person from an unconscious trivialization. Building an empathic relationship with the person helps the biographer to give ear to the source through the model of the related person's personality. By constantly avoiding dogmatic personality theories, the constant shifts between hypotheses and knowledge gradually pave the way for a person's portrait to emerge. However, even if he uses this approach, no biographer can claim that he has done exactly the right description of the person he is working with. Because psychological interpretations never carry certainty. In other words, psycho-biographies, which are journeys to the inner self of the individual, are written by using various psychological theories.

The first of these theories is psychoanalytic theory. Because biographers often encounter problems about these individuals that cannot be explained without resorting to psychodynamic analysis, such as mismatches in their behavior. On this basis, the pioneer of psycho-biographical studies was Freud, the founder of the psychodynamic approach. However, psychobiographies are not only studies from a psychodynamic perspective. The second theoretical approach proposed in this regard is the psychological

approach that asserts that ideas about character types are not fixed. Because the concept of character is related to an individual who develops relatively static and systematically arranged thinking, feeling and behavior. A psychobiographer, then, is the one who is confronted with recreating the character of that person without forgetting that the character is extremely complex. Psychobiographers should be able to access other sources of information other than individuals. He should learn how these sources of information describe situations in which a person plays a role and provide information about the individual's personality. In addition, psychobiographers should be able to examine the whole life of the person to the extent possible and evaluate the events in light of the final effects of their behavior.

W. James (1902, 2017), the founder of the psychology of religion, has stated that it is not worthwhile to search for people who have acquired their fixed forms by imitating them through religious tradition and having a religious life at the habitual level; instead, the psychologists of religion should seek for the original experiences that serve as models for the emotions and imitation behaviors that are instilled in them. According to James, these experiences can be found in individuals having a religious life in extreme excitement, and such personalities are “genius” in the religious field, likewise many other geniuses who perform effective actions worth mentioning in the biography pages. They have always been beings with high emotional sensitivity, and often have a dissonant inner life having been dragged into melancholia during a part of their journey. With James' encouragement, individuals considered to have a high level of personal experience have been an important research topic in the early years of the psychology of religion as an academic discipline. In this article, the evolution of psycho-biographical movement that emerged in the history of psychology of religion in the world and in our country is discussed with some evaluations

Keywords: Psychology of Religion, Psycho-History, Psycho-Biography, Psychology, Psychoanalysis.

